

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIN ANNELERİNİN ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMLARININ ÇOCUKLARIN SOSYAL BECERİLERİNE ETKİSİ*

Aydan AYDIN**

Onur İnan SÖNMEZ***

Öz: Bu araştırmanın amacı; 7-12 yaş zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin tutumları ile çocukların sosyal becerileri arasında bir ilişki olup olmadığını incelemektir. Araştırmanın örneklemi 7-12 yaş arası 154 zihin engelli çocuk ve annelerinden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sosyal Becerileri Dereceleme Sistemi (SBDS) ve Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; PARI demokratiklik ve eşitlik alt boyutu ile Sosyal Beceri Ölçeği puanları arasındaki ilişki pozitif yönde anlamlı Problem Davranışlar Ölçeği puanları arasında ise negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Zihin engelli, aile tutumu, sosyal beceri.

THE EFFECT OF REARING ATTITUDES OF MOTHERS HAVING INTELLECTUALLY DISABLED CHILDREN TO THE SOCIAL SKILLS OF THEIR CHILDREN

Abstract: The objective of this research is to examine if a relationship exists between 7- 12 year olds intellectually disabled children's mothers' attitudes and their children's social skills. The sample of the study consist of 154 intellectually disabled children at 7-12 year olds and their mothers in Istanbul. In the study, Social Skills Rating System (SSRS), Parental Attitude Research Instrument (PARI) and Family Inquiry Form were used as data collection instruments. Results of the study revealed a significant positive relationship between social skill levels and PARI sub dimensions of being democratic and egalitarian but negative relationships between social skill levels and Problem Behaviour Scale scores.

Keywords: intellectuall disablity, attitudes of family, social skills

* "Zihin Engelli Çocukların Annelerinin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Çocukların Sosyal Becerilerine Etkisinin Değerlendirilmesi" isimli yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

** Yard.Doç.Dr. ,Marmara Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği ABD

***Özel Eğitim Uzmanı

GİRİŞ

Çocukların doğdukları andan itibaren yaşadıkları çevreye uyum sağlamaları önemlidir. Bu uyum sağlamada bireylerin kendilerini ifade edebilmeleri, başkalarının da beklentilerini anlayıp uygun karşılıkları verebilmeleri ve ortamın gereklerine uygun davranışları sergileyebilmeleri önem taşır. Başka deyişle, sosyal ilişkilerin kurulabilmesi ve yaşanılan topluma uyumun sağlanabilmesinde sosyal becerilere sahip olunmasının önemli olacağı düşünülmektedir. Bacanlı (1999)'ya göre insanlar, sosyal birer varlık olduğu için; toplumdaki diğer insanlarla birlikte yaşama eğilimindedirler. Bir arada yaşamının gereği olarak birbirleriyle etkileşim kurmak ve topluma uyum sağlamak durumundadırlar. Ancak özel gereksinimli çocuklar, yetersizliklerinin tür ve düzeyine bağlı olarak yetişkinleri, akranlarını, kardeşlerini gözlemleyerek sosyal becerileri kazanma veya bazı becerileri uygun biçimde ortaya koyma konusunda problem yaşayabilmektedir (Çifçi, 2001).

Sosyal beceriler iletişim, problem çözme, hakkını arama, dikkatli etkileşimi kapsayan kompleks becerilerdir (Bennetta ve Hay, 2007). Sosyal beceriler; iyi ilişkiler kurabilmeyi, başkalarının haklarına ve duygularına saygı ve uygun sosyal davranış için grup normlarını dikkate almayı (Çetin, Bilbay ve Kaymak, 2003), olumsuz tepkilerden kaçınmayı (Chadsey-Rusch, 1992) ve uygun tepkilerde bulunmayı, hedeflere yönelik ve sosyal bağlama göre değişen hem gözlenebilir hem de gözlenemeyen bilişsel ve duyuşsal öğeleri içeren (Yüksel, 1999) davranışlar olarak tanımlanmıştır. Sosyal beceriler; kişiler arası davranışlar, benlikle ilgili davranışlar, akran kabulü ve iletişim becerilerini içermektedir (Elksnin ve Elksnin, 1995) ve akran kabulü ile sosyal uyumu kolaylaştırır, çevrenin sosyal beklentileri ile baş etmeyi sağlar (Gresham, Sugai ve Horner, 2001). Sosyal yönden gelişmiş bir kişi, içinde bulunduğu toplumun normlarına ve beklentilerine uygun davranışlar gösterebilir. Sosyal beceri eksikliği, bireyin davranış repertuarında belirli sosyal davranışların olmamasına işaret etmektedir. (Seven, 2007). Zihin engelli bireylerinde uyumsuz davranış birikimi açısından yetersizlikleri nedeniyle topluma sosyal uyumları güçleşmekte (Ersoy ve Avcı, 2000) ve problem davranışların varlığı ile kişiler arası ilişki sorunları (Sabornie ve Beard 1990) yaşayabilmektedir.

Sosyal becerilere ilişkin yazın alanına baktığımızda, sosyal beceriler çeşitli değişkinlerle ilişkilendirilmiştir. Bu değişkenler arasında, bağlanma stili, sosyal yeterlilik (arkadaşlık becerisi ve akran ilişkileri), cinsiyet ve anne-babanın çocuklarıyla ilişkileri yer almaktadır (Kapıkıran, İvrendi ve Adak, 2006). Tüm çocuklarda sosyalleşme ailenin işleyiş süreçleri ile yakından ilgilidir. Engelli bir çocuğun sosyal becerileri kazanabilmesinde de anne-babasının tutum ve davranışlarının önemli olduğu düşünülmektedir. Engelli çocuğa sahip olmak; anne-babaların anne baba rollerinde, özel yaşamlarında, sosyal çevrelerinde, ailenin yapısında ve işleyişinde büyük değişikliklere neden olmakta (Bright ve Hayward, 1997), engelli çocuğa sahip aileler rol ve işlevlerde karışıklık yaşayabilmektedirler (Özşenol ve diğ., 2003). Zihin engelli çocuğun yetiştirilmesi sürecinde de ailenin çocuğa yönelik tutumları çocuğun pek çok davranışını şekillendirirken, sosyal becerileri kazanmasını ve uygun ortamlarda sergilemesini etkileyebilmektedir. Çünkü zihin engelli çocuklar da normal gelişim gösteren çocuklar gibi sosyal davranış biçimini ve sosyal becerilerini ailede edinirler. İlaveten zihin engelli çocuğun ailede edindiği davranış biçimi ve sosyal beceriler çocuğun toplumda kabul görmesinde ve uyumunda önem taşımaktadır.

Normal gelişim gösteren çocuklara göre engelli çocukların; sosyal gelişimlerinin aynı hızda olmadığı, gözlenen olumsuz ve istenmeyen davranışlarının olduğu, akranları tarafından kabul görmedikleri, arkadaşları ya da yetişkinler ile etkileşimde sosyal beceri yetersizlikleri sergiledikleri, normal gelişim gösteren akranlarına nazaran genellikle daha zayıf sosyal becerilere sahip oldukları (Gresham ve Elliott, 1987; Kocameşe-Kozanoğlu, 2005; Parker ve Asher, 1987) bildirilmektedir. İlaveten sosyal becerileri edinmede akranlarına göre, daha fazla öğrenme ortamına, deneyimine ve fırsatına ihtiyaç duydukları (Gülay ve Akman, 2009) görülmektedir. Çocukların sosyal becerileri üzerinde etkili olduğu görülen anne-baba tutumlarının (Yavuzer, 1990), engelli çocukların da sosyal becerilerini etkileyebileceği düşünülmektedir. Zihin engelli çocukların anne-baba tutumları; çocukların sosyal becerileri öğrenmelerinde ve öğrendikleri sosyal becerileri uygulama fırsatları oluşturmalarında, normal gelişim gösteren akranlarına göre daha fazla önem taşıdığı düşünülmektedir. Zihin engelli çocuklar ilkökul dönemine kadar genellikle ailelerinin olanakları çerçevesinde birtakım sosyal ortamlara girerek çeşitli sosyal becerileri

deneyimleme fırsatı edinebilirler. Ancak bu olanaklar genellikle sınırlı olmaktadır. Oysaki ilkökul döneminin başlaması ile birlikte zihin engelli çocuklarda gerçek anlamda kurallı ve yapılandırılmış bir sosyal ortama girerler. Zihin engelli çocukların da bu ortamdaki kurallara uymalarının beklenmesi ve akranları ile iletişim kurma fırsatlarının olması, bu dönemde sosyal becerilerin önemini daha da ortaya çıkarmaktadır. Zihin engelli çocukların bakım ve eğitim süreçlerinde de yoğunluklu olarak annelerin sorumluluk alması ve çocukları ile daha fazla vakit geçirdiği gözlemlendiğinden, zihin engelli çocukların annelerinin tutumlarının da zihin engelli çocukların sosyal becerileri üzerinde etkili olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle, ilköğretime devam eden 7-12 yaş arası zihinsel yetersizliği olan çocuklar araştırmanın örnekleme olarak seçilmiş ve çocukların sosyal becerileri ile annelerin çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi bu araştırmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

Amaç: Bu araştırmanın amacı; 7-12 yaş zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile çocukların sosyal becerileri arasında bir ilişki olup olmadığının incelenmesidir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- 1) 7-12 yaş zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile zihinsel yetersizliği olan çocuğun; Sosyal becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 2) 7-12 yaş zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile zihinsel yetersizliği olan çocuğun; problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 3) 7-12 yaş zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile zihinsel yetersizliği olan çocuğun; akademik yeterlilikleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli: Bu araştırma, 7-12 yaş arası zihin engelli bireylerin annelerinin tutumları ile çocukların sosyal becerileri arasında bir ilişki olup olmadığının karşılaştırılarak incelenmesi üzerine hazırlanan ilişkiyel tarama modelli bir araştırmadır. İlişkiyel tarama modeli, iki veya daha çok değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir (Karasar, 2005).

Çalışma evreni ve örneklem: İstanbul iline bağlı, tüm resmi okullara devam eden 7-12 yaş arasında zihinsel yetersizliği olan çocuklar araştırmanın çalışma evrenini oluşturmuştur. Araştırmada yer alan zihinsel yetersizliği olan çocuklar, MEB' na bağlı okullarda eğitime devam eden çocuklardır. Bu çocukların engel durumları rehberlik araştırma merkezleri tarafından verilen raporlarda "zihinsel yetersizlik" olarak tanımlandığı rehber öğretiler tarafından bildirilmiştir. Araştırma kapsamındaki tüm çocukların raporlarına ulaşılamadığı için çocukların zihinsel yetersizlik düzeyleri saptanamamıştır. Bu nedenle çocuklar araştırmaya dahil edilirken, zihinsel yetersizliği olan çocukların kaynaştırma sınıflarına ve özel eğitim sınıflarına devam edebiliyor olmaları yeterli kabul edilmiştir. Evrenin büyüklüğü nedeni ile örneklem seğilme yoluna gidilerek " rasgele küme yöntem"i kullanılmıştır. Araştırma sürecinde İstanbul ilindeki tüm ilçeler arasından rastgele ilçeler seçilmiş ardından seğilen ilçelerdeki kaynaştırma eğitimi verilen ve özel eğitim sınıfı bulunan okullar tespit edilmiştir. Ardından Kadıköy, Üsküdar, Bayrampaşa, Güngören, Bakırköy, Küçükçekmece ve Esenyurt ilçelerinde bulunan 7-12 yaş arası zihin engelli çocukların bulunduğu kaynaştırma eğitiminin verildiği ve özel eğitim sınıfı bulunan 14 okul belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen okullara gidilip 450 aileye ve öğretilerine anketler dağıtılmıştır. Bu anketlerin 221 tanesi geri toplanmıştır. Toplanan bu anketlerin ise 154 tanesi değerlendirmeye alınmıştır. Değerlendirmeye alınan 154 zihin engelli çocuk ve anneleri araştırmanın örneklemine oluşturmuştur. Örneklemin özellikleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 1. Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans ve Yüzdeler Dağılımları

Değişkenler	Grup	n	%
Cinsiyet	Kız	53	34,4
	Erkek	101	65,6
Yaş	7 Yaş	14	9,1
	8 Yaş	18	11,7
	9 Yaş	23	14,9
	10 Yaş	22	14,3
	11 Yaş	24	15,6
	12 Yaş	53	34,4
Annenin Yaşı	20-29	11	7,1
	30-39	80	51,9
	40-49	58	37,7
	50 Üstü	5	3,2
Annenin Eğitim Düzeyi	Okur Yazar Değil	17	11,0
	İlköğretim	109	70,8
	Lise	21	13,6
	Üni. Ve Üstü	7	4,5
Annenin Mesleği	Ev Hanımı	113	73,4
	İşçi	11	7,1
	Serbest-Özel	26	16,9
	Memur	4	2,6

Veri Toplama Araçları

Sosyal Becerileri Derecelendirme Sistemi (SBDS): SBDS, okul öncesi ve ilköğretim öğrencilerinin sosyal becerileri ve bu becerilerle ilişkili olduğu kabul edilen davranış problemleri ile akademik yeterliliklerini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin uyarlanması Sucuoğlu ve Özokçu (2005) tarafından gerçekleştirilmiştir. Kapsam geçerliliği ile ilgili alanında uzman olarak çalışan kişilerin uzman görüşüne başvurulmuş ve uzmanlar SBDS'nin sosyal becerileri ölçebilecek nitelikte olduğunu belirtmişlerdir. Ölçeğin güvenilirliği için hesaplanan Cronbach Alfa katsayıları; Sosyal beceriler ölçeği için .84 ile 96 arasında, problem davranışlar ölçeği için .86 ile .93 arasında ve Akademik yeterlilik ölçeği içinde .97 olarak bulunmuştur. Ölçekte Sosyal Beceri Ölçeği (SBÖ), Problem Davranış Ölçeği (PDÖ) ve Akademik Yeterlilik (AYÖ) olmak üzere üç alt ölçek

bulunmaktadır. SBÖ'nde; işbirliği, atılganlık ve kendini kontrol ölçekleri; PDÖ'de dışsallaştırılmış davranışlar, içselleştirilmiş davranışlar ve hiperaktivite alt ölçekleri ve AYÖ'de ise okuma-yazma ve matematik becerileri, motivasyon, aile desteği ve genel bilişsel işlevleri değerlendiren maddeler yer almaktadır (Gresham ve Elliot, 1990). Ölçeğin sosyal beceriler ve problem davranışlar alt boyutlarına ilişkin soru örnekleri aşağıda verilmiştir.

Sosyal Beceri Ölçeği	Asla /hiç (0)	Bazen (1)	Çok sık (2)
Maddeler			
1. Yaşlılarıyla konuşma başlatır.			
2. Diğerlerini etkinliğe katılmaları için davet eder.			
3. Kendisine söylenmeden kendini yeni bir kişiye tanıtır.			
Problem Davranış Alt Ölçeği			
31. devam eden bir etkinliği bozar.			
32. Diğerleriyle kavga eder.			
32. Diğerleriyle kavga eder.			

Ölçeğin akademik yeterlik alt boyuna ilişkin soru örnekleri de aşağıda yer almaktadır.

Akademik Yeterlilik Ölçeği

Maddeler	%0-20	%20-40	%40- 60	% 60-80	%80- 100
48. Sınıftaki diğer öğrencilerle karşılaştırıldığı zaman, bu çocuğun toplam akademik performansı					
49. Diğer çocuklara göre bu çocuğun okumada durumu nasıldır?					
50. Diğer çocuklara göre bu çocuğun matematikte durumu nasıldır?					

Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (PARI): Schaefer ve Bell (1958) tarafından, annelerin aile hayatı ve çocuklarına yönelik duygularını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir. Ülkemizde uyarlama çalışmalarından ilki Le Compte, Le Compte ve Özer (1978) tarafından yapılarak ölçekteki ifade sayısı 60'a indirilmiş, ikincisi Küçük (1990) tarafından 1987 yılında yapılmıştır. Bu çalışmada Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği Türkçe formunun II, III ve IV. alt ölçeklerinin yapı geçerliliği test edilmiştir.

PARI'nin içerdiği Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçekleri'nin alt ölçekleri: *Aşırı Koruyucu Annelik Boyutu* (16 madde); annelerin aşırı kontrol, müdahale, çocuktan çalışkan, faal ve bağımlı olmasını isteme ve çocuğun da bunu anlaması gerektiğine inanma gibi özellikleri içermektedir. *Demokratik Davranma ve Eşitlik Tanıma boyutu* (9 madde) ise, çocuğa eşit haklar tanıma, onunla arkadaşlık etmek ve birçok şeyi paylaşabilmeyi içermekte, *Ev Kadınlığını Reddetme Boyutu* (13 madde), Annenin ev kadınlığından hoşnutsuzluğunu yansıtan (doğan bebeğin bakımından ürkemek, sinirlilik, çocuklarla bir arada uzun süre kalmaktan hoşlanmama gibi) maddelerden oluşmuştur. *Karı-Koca Geçimsizliği Boyutu* (6 madde), Kocanın düşüncesizliği, anneye yardımcı olmayışı ve karı-koca geçimsizliğinin çocuk yetiştirmedeki rolünü içeren maddelerden oluşmuştur. *Baskı ve Disiplin Boyutu* (16 madde), Bu boyut çocuğun tepkilerini bastırıcı ve olumsuz çocuk yetiştirme tutumunu yansıtır. Katı disipline inanma, çocuğu zorlama ve anne babanın mutlak hâkimiyetine inanma gibi konuları kapsayan toplam 16 maddeden oluşmuştur (Le Compte; Le Compte ve Özer, 1978). Her alt testteki puanın yüksekliği o alt testte yansıtılan tutumun onaylandığını gösterir (Öner, 1997).

Uygulama: Araştırma sürecinin başında belirlenen örneklem için İstanbul'daki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan İlköğretim ve Özel Eğitim Okulları'ndan randevu alınıp bu okulların yöneticileri ile görüşmeler yapılmıştır. Ardından araştırmanın amacı ve araştırmada kullanılacak olan ölçekler hakkında bilgi verilerek, okul yönetiminden araştırmanın örnekleme uyabilecek öğrencilerin belirlenmesi istenmiş ve bu konuda rehber öğretmenlerden yardım alınmıştır. Sınıf öğretmenlerinin "Sosyal Becerileri Derecelendirme Sistemi" doldurabilmesi için, okulların öğretmenler odalarında sınıf öğretmenleri ile toplantı yapılarak ölçeğin doldurulmasına ilişkin gerekli bilgiler verilmiştir. Okul rehber öğretmenlerine zihin engelli çocuğu olan ailelerin çocuk yetiştirme tutumlarını belirlemek amacıyla kullanılan "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği" hakkında bilgi verilmiştir. Bilgilendirme toplantısı sonunda rehber öğretmenlerin aileleri okula çağırıp formları nasıl dolduracaklarını anlatmalarının daha uygun olacağı belirtilmiştir. Örnekleme dahil olabilecek öğrenciler belirlendikten sonra bu öğrencilerin ailelerine ilgili anketler ("Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği" ve Aile Bilgi

Formu) uygulanmıştır. 450 "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği", Aile Bilgi Formu ve 450 "Sosyal Becerileri Derecelendirme Sistemi" aile ve öğretmenlere dağıtılmış, 221 tanesi geri toplanmıştır. Ölçme araçlarının 154 tanesinin anne tarafından doldurulduğu görülmüştür. Değerlendirmeye alınan 154 anketin 58'i kaynaştırma eğitimine devam eden, 96'sı özel eğitim sınıfında eğitim gören öğrencilerden oluşmaktadır.

Verilerin Analizi: Yapılan uygulama sonucunda; öğretmenlerden elde edilen Sosyal Becerileri Derecelendirme Sistemi (SBDS) ile zihin engelli çocukların ailelerinden elde edilen "Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) Puanlarının karşılaştırmalı olarak incelemek amacıyla, anketler birbirleri ile eşleştirilerek sıralanmıştır. Anketler sıralandıktan sonra kodlamaya geçilmiş ve her bir forma kod verilmiştir. Verilerin analizi SPSS 15.0 paket programı ile yapılmıştır. Araştırma kapsamındaki verilerin frekansları ve yüzdelik değerleri, aritmetik ortalama, standart sapma ve standart hata değerleri tablolaştırılarak yorumlanmıştır. SBDS alt boyutları puanları ile PARI ölçeği alt boyutları puanları arasında anlamlı ilişkiler bulunup bulunmadığını belirlemek için Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 2: PARI Ölçeği Alt Boyutları ile Sosyal Beceri, Problem Davranış, Akademik Yeterlilik Ölçeklerine Ait Aritmetik Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve Standart Hata Değerleri

Boyutlar	N	\bar{x}	ss
PARI Aşırı Koruyucu Annelik	154	47,93	8,63
PARI Demokratiklik ve Eşitlik	154	23,74	8,05
PARI Annenin Ev Kadınlığı Reddi	154	32,14	8,87
PARI Karı-koca geçimsizliği	154	16,55	5,87
PARI baskı ve disiplin	154	43,51	10,11
Sosyal Beceri Ölçeği	154	27,54	12,11
Problem Davranış	154	14,02	6,80
Akademik Yeterlilik	154	21,82	9,16

Tabloda görüldüğü üzere, örneklem grubunu oluşturan bireylerin PARI alt boyutlarından en yüksek aritmetik ortalama aşırı koruyuculuk alt boyutunda ($\bar{x}=47,93;ss=8,63$); ve Sosyal Beceri Ölçeğinde de en yüksek aritmetik ortalama $\bar{x}=27,54; ss=12,11$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3: Sosyal Beceri Ölçeği, Problem Davranış ve Akademik Yeterlilik Ölçeğinden alınan Puanlar Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişken	n	r	p
Sosyal Beceri Ölçeği Problem Davranış Ölçeği	154	-,538	,000
Sosyal Beceri Ölçeği Akademik Yeterlilik Ölçeği	154	,636	,000
Akademik Yeterlilik Ölçeği Problem Davranış Ölçeği	154	-,395	,000

Tabloda da görüldüğü üzere, sosyal beceri ölçeği, problem davranış ve Akademik yeterlilik ölçeklerinden alınan puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Pearson Çarpım

Moment Korelasyon analizi sonucunda; sosyal beceri ölçeği ile problem davranış ölçeği puanları arasında istatistiksel açıdan $p < .01$ düzeyinde negatif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = -.538$; $p < .01$), Sosyal beceri ölçeğinden alınan puanlarla akademik yeterlilik ölçeği puanları arasında $p < .01$ düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = .636$; $p < .01$); ve akademik yeterlilik ölçeğinden alınan puanlarla problem davranış ölçeği puanları arasında istatistiksel açıdan $p < .01$ düzeyinde negatif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = -.395$; $p < .01$) saptanmıştır. Ölçeğin geçerlik geçerlik çalışmaları kapsamında, SBDS de yer alan üç alt ölçeğin birbirleri ile ilişkisi incelenmiş ve Pearson korelasyon katsayısı ile hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, sosyal beceri ölçeği toplam puanları ile problem davranışlar ölçeği toplam puanları arasında yüksek ve ters bir ilişki ($r = -.713$, $p = .000$); akademik yeterlilik puanları ile de yüksek ve doğru bir ilişki vardır ($r = .712$, $r = .000$). Benzer şekilde problem davranış puanları ile akademik yeterlilik puanları arasında da anlamlı ve ters bir ilişki olduğu görülmüştür ($r = -.485$, $p = .000$).

Tablo 4: Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği (PARI) Alt Boyutları ile Sosyal Beceri, Problem Davranışlar ve Akademik Yeterlik Ölçeği Arasındaki İlişkiler

PARI Ölçeği Boyutları	Sosyal Beceri Ölçeği Puanları		
	N	r	P
PARI Aşırı Koruyucu Annelik	154	-,014	,860
PARI Demokratiklik ve Eşitlik	154	,196	,015
PARI Annenin Ev Kadınlığı Reddi	154	,038	,643
PARI Karı-Koca Geçimsizliği	154	-,126	,120
PARI Baskı ve Disiplin	154	-,023	,776
PARI Ölçeği Boyutları	Akademik Yeterlilik Ölçeği Puanları		
	N	r	p
PARI Aşırı Koruyucu Annelik	154	,081	,317
PARI Demokratiklik ve Eşitlik	154	,150	,063
PARI Annenin Ev Kadınlığı Reddi	154	,069	,397
PARI Karı-Koca Geçimsizliği	154	-,003	,969
PARI Baskı ve Disiplin	154	,007	,931
PARI Ölçeği Boyutları	Problem Davranışlar Ölçeği Puanları		
	N	r	p
PARI Aşırı Koruyucu Annelik	154	,017	,834
PARI Demokratiklik ve Eşitlik	154	-,209	,009
PARI Annenin Ev Kadınlığı Reddi	154	,104	,201
PARI Karı-Koca Geçimsizliği	154	,106	,189
PARI Baskı ve Disiplin	154	,132	,102

Tabloda görüldüğü üzere örneklem grubunu oluşturan bireylerin PARI alt boyutları ile Sosyal Beceri Ölçeği, ile Problem Davranışlar Ölçeği ve Akademik Yeterlilik Ölçeği puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığını belirlemek amacıyla yapılan Pearson analizi sonucunda; PARI demokratiklik ve eşitlik alt boyutu ile Sosyal Beceri Ölçeği puanları arasındaki ilişki pozitif yönde anlamlı bulunmuştur ($r=,196$; $p<,05$); PARI demokratiklik ve eşitlik alt boyutu ile Problem Davranışlar Ölçeği puanları arasındaki ilişki negatif yönde anlamlı ($r=-,209$; $p<,05$) bulunurken; diğer alt boyutlar ve PARI alt

boyutları ile Akademik Yeterlilik Ölçeği puanları arasındaki ilişkiler anlamlı bulunmamıştır ($p>,05$).

TARTIŞMA SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda, zihin engelli çocukların sosyal beceri düzeyleri ile problem davranış düzeyleri arasında negatif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunurken, akademik yeterlilik düzeyleri arasında pozitif yönde yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Problem Davranış düzeyleri ve akademik yeterlilik düzeyleri arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alan yazın incelemeleri sonucunda araştırma bulguları ile paralel olarak sosyal becerilerin, problem davranışla negatif yönde ilişkili olduğunu belirten araştırmalar görülmektedir (Coie ve Dodge 1983; Gresham, 1986; Parker ve Asher, 1987; Gresham ve Elliot, 1990; Gresham, 1997; Conti-Ramsden ve Botting, 2004; Sucuoğlu ve Özokçu, 2005; Ray ve Elliott 2006).

Clegg ve Standen (1991), engelli ve normal gelişim gösteren çocukların sergiledikleri problem davranışların sosyal beceri yetersizlikleri ile ilişkili olduğunu belirtirken, Merrell (1993) sosyal beceri yetersizliğine neden olan etmenlerden birinin de çocukların sergiledikleri problem davranışlar olduğunu belirtmiştir. İlaveten sosyal becerileri öğrenmemiş ya da öğrenmiş ancak kullanamayan çocukların, isteklerini elde etmek amacı ile sosyal beceriler yerine çeşitli problem davranışları sergileyebilecekleri belirtilmiştir (Elliott ve Gresham, 1993; Gresham 1997). Kendi istek ve ihtiyaçlarını ifade etmekte güçlük yaşayan zihin engelli bireylerin çaresiz kaldıklarında veya zorlandıklarında kendini ifade yolu olarak problem davranışları sergilemeleri yanında dikkat çekmek amacıyla da problem davranış gösterebilecekleri söylenebilir. Ray ve Elliott (2006)'da araştırmalarında davranış problemleri olan çocukların yaşitlarına göre nispeten daha düşük sosyal uyum becerilerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Alan yazın incelendiğinde, yetersizlikten etkilenmiş çocukların daha fazla problem davranış sergiledikleri ve daha düşük düzeyde akademik performanslarının olduğu belirtilmiştir (Clegg ve Standen, 1991; Gresham, 1997; Marzano ve Marzano, 2003; Semmel ve Gao, 1992; Sucuoğlu ve Özokçu,

2005). Alan yazın incelemesi sonucunda elde edilen bulgular, sosyal beceri eksikliklerinin, problem davranışları ve akademik olarak yetersizliği ortaya çıkardığını düşündürmektedir. Araştırma bulgularının da beklendiği ve alan yazınla tutarlı olduğu görülmektedir.

Örneklem grubunu oluşturan bireylerin PARI alt boyutları ile Sosyal Beceri Ölçeği puanları arasında demokratiklik ve eşitlik alt boyutu ile Sosyal Beceri Ölçeği puanları arasındaki ilişki pozitif yönde anlamlı bulunmuştur. Diğer alt boyut puanları arasındaki ilişkiler ise anlamlı bulunmamıştır. Durgel (2007) anne ve babalarını demokratik olarak algılayan çocukların sosyal uyumu ve karşısındakinin duygularını anlama becerisi anne-babalarını otoriter olarak algılayanlara göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Araştırmacılar anne-baba tutumlarının çocuğun psiko-sosyal gelişim ve sosyal yeterlik alanlarında ne derece başarılı olacağı hakkında fikir verebileceğini (Darling, 1999) ve ailenin sağlıklı işleyişi çocukların sosyal becerilerinin gelişimde olumlu rol oynadığını (Bennet ve Hay, 2007) ifade etmişlerdir. Suveg, Jacop ve Payne (2010) demokratik yapıya sahip olan aileler çocuklarına sosyal çevrelerini keşfetmede güvenli bir ortam sağladıkları için çocuklarının sosyal beceri gelişimini olumlu yönde etkidiğini belirtirken, Şentürk(2007) baskıcı çocuk yetiştirme tutumları yükseldikçe, çocukların sosyal-duygusal uyumlarının düşüş gösterdiğini belirtmiş ve annelerin koruyucu çocuk yetiştirme tutumları düştükçe çocukların sosyal-duygusal uyumlarının yükselme gösterdiği saptamıştır. Normal gelişim gösteren akranları gibi engelli çocuğun sosyalleşmesi ve gerekli sosyal becerileri kazanması için de birincil konumda aile ve aile tutumları olduğu düşünülmektedir. Anne babasını model alarak bu becerileri kazanabilecek engelli çocuk kendisini anlayan, fırsat veren, bireysellik özelliklerine saygı duyan demokratik ve eşitlikçi ebeveynler ile etkileşime girdikçe sosyal gelişimi ve sosyal becerilerini arttırabilecektir. Engelli çocukların ailelerinin aşırı korumacı tavırlarının çocuklarının gerekli becerileri kazanmaları üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Aşırı koruyucu ailelerin engelli çocuklarının yardımsız yapabilecekleri işleri de kendileri yapmaları nedeniyle ve fırsat vermedikleri için çocuklarının yeterliliklerinden haberleri olmadığı gözlemlenmektedir (Işıkhan, 2005). Yeterli fırsat bulamayan engelli çocukları bağımsız davranışlar gerçekleştirebilmeleri ve beceri kazanımlarının olumsuz etkilenebileceği söylenebilir.

Örneklem grubunu oluşturan bireylerin PARI alt boyutları ile Problem Davranışlar Ölçeği puanları arasında; demokratiklik ve eşitlik alt boyutu ile Problem Davranışlar Ölçeği puanları arasındaki ilişki negatif yönde anlamlı bulunmuştur. Diğer puanlar arasındaki ilişkiler ise anlamlı bulunmamıştır. PARI'nin demokratiklik ve eşitlik alt boyutundan düşük puan alan annelerin çocuklarının, diğer tutumları sergileyen annelerin çocuklarına göre; problem davranış ölçeğinden aldıkları puanların daha yüksek olduğu görülmektedir. Büküşoğlu ve arkadaşlarının (2001); normal gelişim gösteren çocuklarla yaptığı çalışmada anne baba arasındaki geçimsizliğin çocukların problem davranışlarını arttırdığını belirtmişlerdir. Darling (1999) anne-baba tutumlarının çocuğun problem davranışları düzeyleri hakkında fikir verebileceğini, otoriter tutum sergileyen anne-babaların çocukları duygularını kolay ifade edemedikleri; anksiyete, korku yaşadıkları ve sonuç olarak saldırgan davranışlarda buldukları görülmektedir (Bayraktar, 1998). Benzer şekilde Petit, Dodge ve Brown (1988) yaptıkları araştırma sonucunda; tutarsız ve düşmanca anne-baba tutumunun, çocukların sosyal olarak yetersiz davranışlar (saldırganlık gibi) sergilemesine neden olduğunu belirtmişlerdir. Örneklem grubunu oluşturan bireylerin PARI alt boyutları ile Akademik Ölçeği puanları arasında ilişki anlamlı bulunmamıştır. Ancak alan yazında yapılan araştırmalar bu bulgu ile örtüşmemektedir. Öztürk (2008); Kaya, Bozaslan ve Genç (2012) demokratik anneye sahip çocukların akademik başarı ortalamaları; demokratik tutumda olmayan annelerin çocuklarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Özcan (1996) anne-babaların aşırı koruyucu ve baskıcı disiplinden uzaklaştıkça öğrencilerin akademik başarılarının yükseldiğini belirtmiştir. Steinberg ve arkadaşları (1989) çalışmalarında 7-12 yaşları arasındaki öğrencilerin okul başarılarını ailenin demokratik tutumunun etkilediğini belirtmişlerdir. Spera (2005) araştırmasında anne-babaların çocuklarının okul başarısı üzerinde anlamlı etkileri olduklarını, anne-babaların çocuklarının eğitiminde rol aldıklarında ve okul sonrası etkinliklerini kontrol ettiklerinde onların akademik gelişim ve eğitimsel hedeflerine varmalarında yardımcı oldukları görülmüştür.

İleride yapılacak araştırmalar için; zihin engelli bireylerin akademik başarılarını değerlendirecek özelliklerine uygun farklı ölçme araçları kullanılabilir. Ayrıca bu

araştırmanın farklı ilköğretim ve özel eğitim okullarında, farklı sınıf düzeylerindeki, farklı katılımcılarla yinelenmesi önerilebilir. İlaveten 7-12 yaş çocukların annelerine uygulanan bu araştırmanın, babaları da dahil ederek yinelenmesi sağlanabilir. Son olarak, farklı engel ve yaş gruplarına ve farklı yöntemler kullanılarak yapılması önerilebilir.

MAKALENİN BİLİMDEKİ KONUMU

Özel Eğitim/ Zihin Engelliler ABD.

MAKALENİN BİLİMDEKİ ÖZGÜNLÜĞÜ

Normal gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin tutumları ve çocuklarının çeşitli özelliklerinin incelendiği pek çok çalışma olmakla beraber, özel eğitim alanındaki çalışmalar sınırlıdır. Bu makalede özellikle zihin engelli çocukların annelerinin yer alması oldukça önemlidir. Çünkü zihin engelli çocukların bakımından ve eğitiminden çoğunlukla annelerinin sorumlu olması annelerin çocukları üzerindeki etkisini daha da kuvvetlendirmektedir.

KAYNAKÇA

- Bacanlı, H. (1999). *Sosyal beceri eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bayraktar, R. (1998). Demokratik tutumun önemi. *Okul ve Aile Dergisi*, 6 (1), 41-43.
- Bennetta, K. S. & Hay, D. A. (2007). The role of family in the development of social skills in children with physical disabilities international. *Journal of Disability, Development and Education*, 54 (4), 381-397.
- Bright, J. A. & Hayward P. (1997). Dealing with chronic stress: coping strategies self esteem and service use in mothers of handicapped children. *Journal of Mental Health*, 6 (1), 67-75.
- Büküşoğlu, N., Aysan, F., Erermis, S. ve diğerleri. (2001). Okul fobisi olan çocukların davranışsal özellikleri, annelerin ruhsal belirti düzeyleri ve aile fonksiyonlarının incelenmesi. *Ege Tıp Dergisi*, 40(2), 99-105.
- Chadsey-Rusch, J. (1992). Toward defining and measuring social skills in employment settings. *American Journal on Mental Retardation*, 96 (4), 405-418.

- Clegg, J. A. & Standen, P. J. (1991). Friendship among adults who have developmental disabilities. *American Journal on Mental Retardation*, 95 (6), 663-671.
- Coie J. D. & Dodge K. A. (1983). Continuities and changes in children's social status: a five-year longitudinal study. *Merrill-Palmer Quarterly*, 29, 261-282.
- Conti-Ramsden, G., Botting, N. (2004). Social difficulties and victimization in children with slit at 11 years of age. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 47, 145-161.
- Çetin, F., Bilbay, A. A. & Kaymak, D. A. (2003). *Çocuklarda sosyal beceri*. İstanbul: Epsilon.
- Çifci, İ. (2001). *Zihinsel engelli bireyler için hazırlanan bilişsel süreç yaklaşımına dayalı sosyal beceri programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınmış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Darling, N. (1999). Parenting Style and its Correlates. Eric Publications; *ERIC Digests in Full Text; Reports – Research*.
- Durgel, E. S. (2007). Çocuklarda olumlu sosyal davranışın gelişimi. *Koç Üniversitesi Psikoloji Bölümü Çoluk Çocuk Dergisi*.
- Elksnin, K.L. & Elksnin, N. (1995). Adolescents with disabilities: The need for occupational social skills training. *Exceptionality*, 9 (1- 2), 91 – 105.
- Elliott S. N. & Gresham F. M. (1993). Social skills interventions for children. *Behavior Modification*, 17(3), 287-313.
- Ersoy, Ö. & Avcı. N. (2000). *Özel gereksinimi olan çocuklar ve eğitimleri*. Özel Eğitim. İstanbul: YA-PA Yayınları.
- Gresham, F. M. (1986). Conceptual and definitional issues in the assessment of children's social skills: implications for classifications and training. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15 (1), 3-15.
- Gresham, F. M. (1997). Social competence and students with behavior disorders: where we've been, where we are, and where we should go. *Education and Treatment of Children*, 20(3), 233-249.
- Gresham F.M. & Elliott S.N. (1987). The relationship between adaptive behavior and social skills: Issues in definition and assessment. *The Journal of Special Education*. 21 (1), 167-181.

- Gresham, F. M., Sugai, G. & Horner, R. H. (2001). Interpreting outcomes of social skills training for students with high incidence disabilities. *The Council for Exceptional Children*, 67 (3), 331-334.
- Gülay, H. & Akman, B. (2009). *Okul öncesi dönemde sosyal beceriler*. Ankara: Pagem Akademi.
- Işıkhan, V. (2005). *Türkiye’de zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sorunları*. Ankara: Hacettepe.
- Kapıkıran, N., İvrendi, A. & Adak, A. (2006). Okul öncesi çocuklarda sosyal beceri saptaması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 25.
- Karasar, N. (2005). *Araştırmalarda rapor hazırlama* (10.basım). Ankara: Nobel.
- Kaya, A., Bozaslan, H. & Genç, G. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 208-225.
- Kozanoğlu Kocameşe, P. (2005). *Zihin engelli çocukların okul-İçi olumsuz sosyal davranışlarını azaltmaya yönelik sosyal beceri eğitim programı*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Küçük Ş. (1990). PARI ölçeğinin Türkçe formunun 2. 3. ve 4. alt ölçeklerinin geçerlik çalışması. V. *Ulusal Psikoloji Kongresi Psikoloji Seminer Dergisi*, s.451-459.
- Le Compte, G., Le Compte, A. & Özer, S. (1978). Üç sosyoekonomik düzeyde Ankaralı annelerin çocuk yetiştirme tutumları: Bir ölçek uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi*; 1 (1), 5-8.
- Marzano, R. J. & Marzano, J. S. (2003). The key to classroom management. *Educational Leadership*, 61(1), 6-17.
- Merrell, K. W. (1993). Using behavior rating scales to assess social skills and antisocial behavior in school settings: development of the school social behavior. *Scales School Psychology Review*, 22 (1), 115-119.
- Öner, N. (1997). *Türkiye’de kullanılan psikolojik testler* (3.Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Özcan, H. (1996). *İlkokul öğrencilerinin özgüvenleri, akademik başarıları ve anne baba tutumları arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi.
- Özşenol, F., Işıkhan, V., Ünay, B., Aydın, H. İ., Akın, R. & Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 45 (2): 156-16.

- Öztürk, Ö. (2008). *Hiperaktif Çocukların (7-12 Yaş) sorunlarının çözümlenmesinde ve akademik başarısında aile tutumlarının etkisinin araştırılması*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Parker, J. G. & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 102 (3), 357-389.
- Petit, G.S., Dodge, K. A. & Brown, M. M. (1988). Early family experience, social problem solving patterns and children's social competence. *Child Development*, 59, 107-120.
- Ray, C. E. & Elliott, S. N. (2006). Social adjustment and academic achievement: a predictive model for students with diverse academic and behavior competencies. *School Psychology Review*, 35(3), 493-501.
- Sabornie, E. J. & Beard, G. H. (1990). Teaching social skills to students with mild handicaps. *Teaching Exceptional Children*, 23 (1), 35-38.
- Semmel, M. & Gao, X. (1992). Teacher perception of the classroom behaviors of nominated handicapped students in china. *Journal of Special Education*, 25, 415-430.
- Seven, S. (2007). Ailesel faktörlerin altı yaş çocuklarının sosyal davranış problemlerine etkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 51, 477-499.
- Spera, C. (2005). A Review of the relationship among parenting practices, parenting styles and adolescent school achievement. *Educational Psychology Review*, 17 (2). 99-123.
- Steinberg, L., Elmen, J. D. & Mounts, N. S. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity and academic success among adolescents. *Child Development*, 60, 1424-14.
- Sucuoğlu, B. & Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*.
- Suveg, C., Jacob, M. L. & Payne M. (2010). Parental interpersonal sensitivity and youth social problems: a mediational role for child emotion dysregulation. *Journal Child Family Study* (19), 677-686.
- Şentürk, S. (2007). *5-6 Yaş çocukların çalışan ve çalışmayan annelerinin çocuk yetiştirme tutumları ile bu çocukların sosyal-duygusal uyum düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Yavuzer, H. (1990). *Ana- baba okulu*. İstanbul: Remzi Yayınevi.

Yüksel, G. (1999). *Sosyal beceri eğitiminin üniversite öğrencilerinin sosyal beceri düzeyine etkisi*.

Yayımlanmamış doktora tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.